

ЗЕМЕЛЬНЕ ПРАВО

УДК 349.41

ПРАВОВА ПРИРОДА АГРОЛАНДШАФТУ У КОНТЕКСТІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

**Т.О. КОВАЛЕНКО, доктор юридичних наук, доцент,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка**

***Анотація.** У статті досліджується етимологічне значення слова «агрolandшафт» та виявляється специфіка змісту зазначеного поняття у просторовому, екологічному, господарському і юридичному аспектах як спеціального терміна екологічного, земельного та аграрного законодавства України.*

***Ключові слова:** ландшафт, агрolandшафт, концепція сталого розвитку, земля, земельні ділянки*

Конституційне проголошення землі основним національним багатством, що перебуває під особливою охороною держави (ст. 14), зумовлює необхідність законодавчого закріплення та впровадження у практику ефективних механізмів охорони землі, окремих земельних ділянок та земельних ресурсів. Серед усіх категорій земель України найбільш цінними є землі сільськогосподарського призначення. Проте у процесі проведення земельної реформи у сфері сільськогосподарського виробництва правовий режим земель сільськогосподарського призначення як основного національного багатства забезпечений не був. Однією із причин цього стало розпаювання земель, внаслідок якого було порушено структуру угідь та організацію виробництва, набула домінуючого характеру орендна форма землекористування, не завжди забезпечуються сівозміни. Крім цього, з'явилися такі недоліки землекористування, як дальноземелля та черезсмужжя, пришвидшилися процеси деградації ґрунтів внаслідок водної та вітрової ерозії, інших негативних процесів. Розораність земель в Україні є найвищою в світі – 56 % території країни і 80 % сільськогосподарських угідь. Інтенсивне сільськогосподарське використання земель призводить до зниження родючості ґрунтів через їх переущільнення, втрату грудкувато-зернистої структури, водопроникності та аераційної здатності з усіма екологічними наслідками [1].

Конференцією Організації Об'єднаних Націй з навколишнього середовища і розвитку у Ріо-де-Жанейро (1992 р.) [2] вперше була проголошена ідея сталого розвитку навколишнього середовища, зокрема сталого землекористування. Сталий розвиток людства та довкілля передбачає взаємне узгодження екологічних, економічних та соціальних факторів розвитку. Впровадження концепції сталого розвитку у сфері сільськогосподарського землекористування та забезпечення охорони землі як

основного національного багатства є можливим за умови застосування ландшафтного підходу, що дає змогу вивчити весь комплекс природно-географічних умов і ресурсів, а також виявити закономірності побудови складових агроландшафту. Основними засадами (стратегією) державної екологічної політики України на період до 2020 року, затвердженими Законом України від 21 грудня 2010 р., передбачається розроблення і впровадження до 2020 р. системи управління агроландшафтами лісомеліоративними методами на засадах сталого розвитку.

У юридичній науці України особливості правового регулювання використання та охорони агроландшафтів аналізуються у роботах В. І. Андрейцева, Д. С. Дударева, С. В. Єлькіна, П. Ф. Кулинича, О. В. Лозо, А. М. Мірошніченка, В. В. Носіка, А. І. Ріпенка, М. В. Шульги та інших вчених. Ще у 1993 р. П. Ф. Кулинич обґрунтував доцільність виділення агроландшафтів (поряд із ґрунтами та їх родючістю) в окремий об'єкт правової охорони земель сільськогосподарського призначення [3, с. 35]. Аналізуючи стан законодавства України про охорону агроландшафтів, В. І. Андрейцев у 1999 р. звернув увагу на таку прогалину в земельному законодавстві, як відсутність спеціальних норм, які б визначали особливості правового режиму агроландшафтів, і запропонував усунути цей недолік шляхом прийняття закону про екологічну безпеку [4, с. 71].

Протев даний час відсутні комплексні дослідження поняття «агроландшафт» як спеціального терміна земельного законодавства та земельно-правової науки. Юридична природа агроландшафтного використання земель у контексті сталого розвитку не визначена на достатньому рівні. Сутність агроландшафту як ключової категорії ландшафтного підходу до регулювання земельних відносин у сфері сільськогосподарського виробництва не достатньо досліджена в юридичній літературі.

Метою даної статті є з'ясування етимологічного значення слова «агроландшафт», проведення аналізу законодавчого визначення вказаного терміна як спеціально-правового, виявлення характерних ознак агроландшафту як об'єкта правового регулювання та специфіки його правового режиму.

Слово «агроландшафт» походить від «агро» і «ландшафт». Слово «агро...» (від грецького *αγρός* – поле) у складних словах відповідає поняттям «земля», «землеробський» [5, с. 20]. Слово «ландшафт» германського походження («*landschaft*») та складається із двох частин – «*land*» і «*schaft*», кожне з яких має кілька значень. Значення слова «*land*» пов'язується із чітко визначеною ділянкою земної поверхні (землею, територією) [6, с. 66], а суфікс «*schaft*» у сучасній німецькій мові має значення взаємозв'язку, взаємозалежності, поєднання [7, с. 308]. У словнику іншомовних слів слово «ландшафт» тлумачиться як однорідна за походженням, територіально цілісна ділянка земної поверхні, якісно відмінна від інших ділянок закономірною, внутрішньо взаємопов'язаною сукупністю природних компонентів (рельєф, клімат, води, ґрунтовий та рослинний покрив тощо) і структурних особливостей [5, с. 384]. У доктрині земельного права України вказується на те, що, виходячи з етимології слова «*landschaft*», ландшафтом є чітко

визначена ділянка земної поверхні (територія) з упорядкованими на ній елементами. Таке впорядкування може мати як природний, так і антропогенний характер [8, с. 162]. Таким чином, етимологічно слово «агрolandшафт» можна тлумачити як територіально цілісну та чітко визначену земельну ділянку сільськогосподарського призначення, що характеризується особливою внутрішньо узгодженою системою природних та антропогенних компонентів. У законодавстві України, а також у юридичній, агрономічній, містобудівній літературі термін «агрolandшафт» розглядається як синонім терміна «сільськогосподарський ландшафт» [9, с. 8; 10].

Термін «агрolandшафт» вживається майже у трьох десятках нормативно-правових актів України. Він увійшов у національне законодавство на початку 90-х років минулого століття та вперше був згаданий у Концепції розвитку землеробства Української РСР на період до 2005 року, схваленій постановою Ради Міністрів УРСР від 8 травня 1990 р. № 107. У нормативно-правових актах програмного характеру передбачається, що оздоровлення агрolandшафтів та інших територій інтенсивного ведення господарської діяльності є одним із основних напрямів діяльності щодо збереження біологічного різноманіття (Концепція збереження біологічного різноманіття України, затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 12 травня 1997 р. № 439); формування високопродуктивних і екологічно стійких агрolandшафтів є складовою стратегії системи сільськогосподарського природокористування (Основні напрями державної політики України у галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки, затверджені постановою Верховної Ради України від 5 березня 1998 р. 188/98-ВР) тощо.

Нормативне визначення терміна «агрolandшафт» закріплено у ст. 1 Закону України «Про охорону земель» від 19 червня 2003 р., відповідно до якої агрolandшафт – це ландшафт, основу якого становлять сільськогосподарські угіддя та лісові насадження, зокрема лісосмуги та інші захисні насадження. Аналіз наведеного визначення показує, що у ньому не відображено характерні ознаки агрolandшафту як самостійного й особливого об'єкта правового регулювання. В юридичній літературі П. Ф. Кулинич розглядає агрolandшафт як територію земель сільськогосподарського призначення з наявною на ній сукупністю природних і штучно створених компонентів, які становлять єдине ціле, знаходяться між собою у оптимальному кількісному співвідношенні, що визначено законодавством, а також нову екологічну й виробничу якість [11, с. 145–146].

Дослідження приписів національного та міжнародного законодавства, а також спеціальної літератури дає можливість сформулювати наступні ознаки агрolandшафту як особливого об'єкта земельних, аграрних та екологічних правовідносин:

1. *Агрolandшафт (сільськогосподарський ландшафт) є одним із різновидів ландшафтів в Україні та світі.* На міжнародному рівні термін «ландшафт» отримав правове закріплення у Всеєвропейській стратегії збереження біологічного та ландшафтного різноманіття, схваленій конференцією Міністрів охорони довкілля 55 країн Європи, що взяли участь у

конференції (Софія, 23–25 жовтня 1995 р.). Тенденція збереження ландшафтів на рівні міжнародного законодавства знайшла подальше відображення у Європейській ландшафтній конвенції, яка була прийнята 20 жовтня 2000 р. у Флоренції та ратифікована Україною у 2005 році [12]. Відповідно до вказаної Конвенції ландшафт визначено як територію, як її сприймають люди, характер якої є результатом дії та взаємодії природних та/або людських чинників. Тобто, у наведеному визначенні відображено подвійну природу ландшафтів – з одного боку, вони розвиваються під впливом природних сил, а з другого боку, – на зміну ландшафтів істотно впливає антропогенний фактор. Така подвійна природа найяскравіше проявляється саме у випадку агроландшафтів.

Національне законодавство розглядає природний ландшафт як невід’ємну частину екологічної мережі України. Так, у Законі України «Про Загальнодержавну програму формування національної екологічної мережі України на 2000–2015 роки» від 21 вересня 2000 р. природний ландшафт визначено як цілісний природно-територіальний комплекс з генетично однорідними, однотипними природними умовами місцевостей, які сформувалися в результаті взаємодії компонентів геологічного середовища, рельєфу, гідрологічного режиму, ґрунтів і біоценозів. У державному стандарті ГОСТ 17.8.1.01–86 «Охрана природы. Ландшафты. Термины и определения» [13] ландшафт розкривається як територіальна система, що складається із взаємодіючих природних чи природних і антропогенних компонентів та комплексів більш низького таксонометричного рангу.

У юридичній літературі термін «ландшафт» тлумачиться таким чином: а) як територія земель з наявною на ній сукупністю природних і штучно створених компонентів, які становлять цілісну однорідну систему, знаходяться між собою в оптимальному кількісному співвідношенні, що визначено законодавством, де земля є просторовою основою ландшафту (С. В. Єлькін [9, с. 5–6]); б) як визнаний чинним законодавством та правом територіальний комплекс із визначеним місцем розташування, в межах якого природні та/або антропогенні компоненти знаходяться в усталеній взаємодії та адаптації один до одного і являють собою єдину систему (О. В. Лозо [14, с. 7]).

2. *Агроландшафт є цілісним та комплексним об’єктом правового регулювання, що складається одночасно і з природних, і з антропогенних складових.* У юридичній науці В. І. Андрейцев, який у своїх працях докладно розглядає ландшафти, вважає їх комплексними об’єктами законодавства [15, с. 156–176]. У ст. 1 Закону України «Про охорону земель» до складових агроландшафту віднесено сільськогосподарські угіддя та лісові насадження, зокрема лісосмуги та інші захисні насадження. Проте такий підхід є дещо звуженим та не розкриває усіх можливих його елементів. Так, до складу агроландшафтів входять природні складові – ґрунти, рельєф, вода, повітря, мікроклімат, природна рослинність, тваринний світ, а також трансформовані людиною елементи системи землеробства та організації території – земельні угіддя, поля і робочі ділянки, лісові насадження, ґрунтозахисні гідротехнічні споруди тощо. Такі елементи агроландшафту дають змогу класифікувати його

як різновид антропогенних ландшафтів, оскільки він формується під впливом сільськогосподарської діяльності людини.

3. *Агроландшафт за своїми якісними ознаками є відносно стабільним комплексом природних та антропогенних елементів, що трансформується під впливом як природних чинників, так і людської діяльності та має ознаки єдиної екологічної системи.* Як системний об'єкт, агроландшафт має здатність до саморегуляції на основі взаємодії природних компонентів, а також елементів системи землеробства з відносно автономним водним, тепловим та іншими режимами.

4. *Агроландшафт є територіальною одиницею, оскільки він формується на певних обмежених територіях під впливом систем землеробства та землеустрою.* В юридичній літературі загальне поняття «ландшафт» розглядається як територіальна система, яка складається із взаємодіючих природних компонентів, що є самостійним об'єктом правового регулювання, близьким до поняття території [16, с. 234; 17, с. 86]. Агроландшафт П. Ф. Кулинич розглядає саме як територію земель сільськогосподарського призначення [11, с. 145–146], зазначаючи, що у територіально-просторому розумінні агроландшафт є територією певного розміру, яка охоплює одну або декілька земельних ділянок (чи їх досить велику кількість) і характеризується певною сукупністю сільськогосподарських угідь різного виду, наявністю полезахисних насаджень, водойм та інших природних елементів [18, с. 523]. Планування використання та охорони земель у сфері сільськогосподарського виробництва має здійснюватися на основі ландшафтного підходу, що допоможе врахувати екологічні, економічні, демографічні, географічні, історичні та інші особливості окремих територій.

5. *Агроландшафт є однією із характерних фізичних ознак земель та земельних ділянок сільськогосподарського призначення, що безпосередньо впливає на визначення специфіки їх правового режиму.* Так, обґрунтовуючи поняття землі та земельної ділянки як об'єктів земельних правовідносин, більшість вчених акцентують увагу на взаємозв'язку вказаних об'єктів та ландшафту. Зокрема, М. В. Шульга зазначає, що земля є найважливішою складовою навколишнього природного середовища, частиною поверхні земної кори, яка є просторовою основою ландшафту [19, с. 96]. На думку В. В. Носіка, в юридичному значенні земля як об'єкт права власності Українського народу – це розташований над надрами, територіально обмежений кордонами України, цілісний, нерухомий поверхневий шар земної кори, який є основою ландшафту [20, с. 34].

Досліджуючи особливості ландшафтного використання та охорони земель в Україні, С. В. Єлькін доходить висновку, що у доктрині земельного та екологічного права, у правозастосуванні ландшафт варто розглядати як одну з істотних юридичних ознак землі і земельної ділянки, яку необхідно враховувати при визначенні правового режиму земель різних категорій, здійсненні громадянами і юридичними особами суб'єктивних прав на земельні ділянки, виконанні органами державної влади та місцевого самоврядування заходів у сфері охорони і використання землі [9, с. 4].

Особливості агроландшафту як істотної ознаки земель та земельних ділянок сільськогосподарського призначення безпосередньо впливають на правовий режим зазначених об'єктів, оскільки набуття і реалізація юридичними та фізичними особами прав на землі вказаної категорії, здійснення державного та самоврядного регулювання у цій сфері мають відбуватися з урахуванням закріплених у законодавстві спеціальних вимог та обмежень щодо використання агроландшафтів.

6. Агроландшафти є неоднорідними та поділяються на певні типи, що має враховуватись при визначенні правового режиму земель сільськогосподарського призначення. У спеціальній літературі [21, с. 174] виділяють два сучасні типи агроландшафтів: 1) степи, що характеризуються розлогими ланами, разом з полезахисними лісосмугами, 80–90 %-ю розораністю земельного фонду, поширенням монокультур, помірним застосуванням мінеральних добрив і хімічних засобів та 2) зони Лісостепу і Полісся, для яких властивомозаїчне поширення полів серед деревної рослинності, диференційоване вирощування сільськогосподарських культур, інтенсивне застосування мінеральних добрив і засобів захисту рослин. Агроландшафти першого типу швидко наближаються до виробничих і біологічних бар'єрів, порушення яких загрожує кризою у сільському господарстві. Для агроландшафтів другого типу притаманна значно вища продуктивність при збереженні природного продукційного потенціалу.

7. Агроландшафт як різновид антропогенних ландшафтів є штучно сформованим і уразливим до зовнішніх впливів. Тому законодавство України містить ряд приписів, спрямованих на запровадження ландшафтного підходу у сфері використання земель сільськогосподарського призначення шляхом формування екологічно сталих агроландшафтів (ст. 2 Закону України «Про землеустрій» від 22 травня 2003 р. та ін.). Виконання вказаних приписів є можливим за умови забезпечення екологічно збалансованої структури агроландшафту, що забезпечить оптимальне поєднання таких його складових, як площа окремих різновидів сільгоспугідь (ріллі, пасовищ, луків, багаторічних насаджень), водних джерел, лісів тощо з урахуванням природно-кліматичної зони, рельєфу місцевості, ґрунтового покриву, інших характерних ознак певного агроландшафту.

Варто зауважити, що питання створення екологічно збалансованої структури агроландшафтів залишається дискусійним. Згідно з найбільш ранніми, розробленими у наукових установах (Інститутах УААН: охорони ґрунтів, ґрунтознавства і агрохімії ім. О. Н. Соколовського; землеробства) рекомендаціями для цього вважалося необхідним зменшення частки дестабілізуючих угідь (ріллі) до 55–60 % і збільшення їх стабілізуючих складових елементів (лісів, природних та сіяних лук, боліт) до 40–45 % [22, с. 18–19]. Найширшого визнання набув проект співвідношення земельних угідь у сільськогосподарських ландшафтах, розроблений співробітниками наукових установ на основі багатьох інтегрованих показників, згідно з яким площа орних земель у агроландшафтах лісостепу повинна становити 45–55 %, при цьому лук – 40–45 %, лісистість всієї території – 17–18 %, полезахисних лісосмуг – 2,0–2,5% від площі орних земель [22, с. 18–19].

З метою формування екологічно сталих агроландшафтів у законодавстві України встановлено окремі показники еколого збалансованої структури агроландшафту. Так, відповідно до «Основних напрямів державної політики України у галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки», затверджених постановою Верховної Ради України від 5 березня 1998 р., передбачається зниження розораності орних земель до 50 %, збільшення питомої ваги лук, сіножатей і пасовищ до 17–20 %, лісистості – до 20 %, доведення площі земель природоохоронного фонду до рівня середньосвітового (5 %). У Концепції збалансованого розвитку агроєкосистем в Україні на період до 2025 року, затвердженій наказом Міністерства аграрної політики України 20 серпня 2003 р. № 280, передбачається збільшити частку сільськогосподарських угідь екстенсивного використання (сіножатей, пасовищ) відповідно до науково обґрунтованих показників, а також зменшити площі орних земель до 37–41 % території країни шляхом виведення з ріллі схилів крутизною понад 3°, земель водоохоронних зон, деградованих, малопродуктивних та техногенно забруднених сільськогосподарських угідь. Разом з тим, незважаючи на вказані законодавчі приписи, у землеробстві ландшафтний підхід знаходиться лише на початковій стадії, а законодавство у вказаній сфері має переважно декларативний характер.

8. Агроландшафт, як особливий механізм формування стійкого землекористування, виконує певні специфічні функції. У спеціальній літературі вказується, що ландшафт виступає як ресурсовідтворюючий чинник і фактор збереження генетичного фонду системи [23], як один із головних об'єктів раціонального використання природних ресурсів і охорони навколишнього середовища [24]. Цей факт також відображений у низці нормативних актів Європейського Союзу, згідно з якими ландшафт розглядається з позиції виконання ним насамперед соціально-економічних функцій. Уявлення про соціально-економічні функції ландшафту є ключовими при проектуванні та здійсненні зонування території, яке згідно зі ст. 180 Земельного кодексу України є різновидом планування використання земель на місцевому рівні [25, с. 267].

Екстраполюючи вказані підходи для визначення функцій агроландшафту, до них можна віднести наступні:

а) виробничі (формування умов для сталого землеробства, ефективно виробництво сільськогосподарської продукції), що забезпечується шляхом ландшафтного землеустрою з урахуванням екологічних та економічних особливостей кожного суб'єкта аграрного господарювання, підбору сільськогосподарських культур та їх оптимального поєднання у сівозмінах, запровадження контурно-меліоративної системи обробітку ґрунтів, екологічно обґрунтованого внесення добрив тощо;

б) природоохоронні (відновлення біопродуктивності угідь, гумусоутворення, ентомологічне саморегулювання), що забезпечується шляхом покращення водного, теплового та інших режимів, створення умов для ентомологічного саморегулювання, насадження захисних лісонасаджень; консервація, залуження та заліснення деградованих земель тощо;

в) територіальні (створення умов для існування рослинних та тваринних організмів, запровадження оптимального співвідношення різних видів земельних угідь, застосування виробничо-екологічного зонування території), що є можливим за умови розрахунку коефіцієнта екологічної стабільності певного агроландшафту, складання карти ерозійно небезпечних земель, раціонального територіального розташування сівозмін, урахування особливостей агроландшафту у процесі передачі земельних ділянок сільськогосподарського призначення у приватну власність та надання їх в оренду, їх поділу чи об'єднання;

г) метеорологічні (регулювання водного і температурного режимів ґрунтів, акумуляція сонячної енергії, попередження заморозків, вимокання, інших природних аномалій), виконання яких забезпечується шляхом насадження лісосмуг та догляду за ними, здійснення різних видів меліорації земель тощо;

д) фізико-хімічні (вплив на фізичний та хімічний стан ґрунтів, на режим живлення рослин) за рахунок застосування безвідвальних технологій обробітку ґрунтів, покращення структури ґрунтів шляхом впровадження системи агрозаходів тощо.

9. *Юридична природа агроландшафту полягає у тому, що він є одним із чинників при визначенні правового режиму земель та земельних ділянок сільськогосподарського призначення.* У законодавстві України агроландшафти розглядаються як об'єкти відносин у сфері: землеустрою на загальнодержавному, регіональному та місцевому рівнях; обмеження прав на землю; планування використання земель; районування земель; оцінки земель; землевпорядкування; проведення державної землевпорядної експертизи; спостереження, прогнозування, обліку та інформування в галузі земельних відносин (моніторингу земель, державної статистичної звітності з земельних ресурсів, інвентаризації, картографування та ведення державного реєстру земель); охорони (рекультивациі земель, боротьби з ерозією ґрунтів, формування сталих агроландшафтів) тощо. В юридичній літературі до особливостей здійснення прав на землю агроландшафтів відносять законодавчі вимоги щодо: а) оптимального співвідношення земельних угідь, зокрема ріллі та багаторічних насаджень, сіножатей, пасовищ, а також земель під полезахисними лісосмугами; б) використання земельних ділянок сільськогосподарського призначення відповідно до розроблених та затверджених в установленому порядку проектів землеустрою, що забезпечують еколого-економічне обґрунтування сівозміни та впорядкування земельних угідь; в) оптимального співвідношення культур у сівозмінах у різних природно-сільськогосподарських регіонах; г) агрохімічної паспортизації земель [26].

Отже, проведене дослідження дає можливість сформулювати **наступні висновки:**

1. «Агроландшафт» («сільськогосподарський ландшафт») як спеціальний термін земельного, аграрного, екологічного законодавства та права можна визначити як різновид антропогенних ландшафтів України, що:

а) у просторому аспекті є територією – основою формування земель та земельних ділянок сільськогосподарського призначення;

б) у екологічному аспекті є цілісним та відносно стабільним комплексом природних (ґрунти, рельєф, вода, повітря, мікроклімат, природна рослинність, тваринний світ) та антропогенних елементів (земельні угіддя, поля і робочі ділянки, лісові насадження, ґрунтозахисні гідротехнічні споруди тощо), який трансформується під впливом як природних чинників, так і людської діяльності та має ознаки єдиної екологічної системи;

в) у господарському аспекті є особливим механізмом формування стійкого землекористування, що виконує виробничі, природоохоронні, територіальні, метеорологічні, фізико-хімічні функції;

г) у юридичному аспекті є одним із чинників при визначенні правового режиму земель та земельних ділянок сільськогосподарського призначення, основою запровадження ландшафтного підходу у сфері використання земель сільськогосподарського призначення шляхом формування екологічно сталих агроландшафтів.

2. Законодавче визначення поняття «агроландшафт» у ст. 1 Закону України «Про охорону земель» потребує удосконалення з метою закріплення істотних фізичних та юридичних ознак агроландшафту як особливого об'єкта земельних, аграрних, екологічних правовідносин.

Список літератури:

1. Основні напрями державної політики України у галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки, затверджені Постановою Верховної Ради України від 5 березня 1998 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1998. – № 38. – Ст. 248.

2. Концепція сталого розвитку України // Світ. – 1997. – № 12. – С. 5–7.

3. Кулинич П. Ф. Правові проблеми використання і охорони земель сільськогосподарського призначення / П. Ф. Кулинич // Правовоерегулювання розвитку АПК України. – К. : Урожай, 1993. – С. 3–59.

4. Андрейцев В. І. Правові засади земельної реформи і приватизації земель в Україні : навч.-практ. посіб. / В. І. Андрейцев. – К. : Істина, 1999. – 320 с.

5. Словник іншомовних слів / ред. О. С. Мельничук. – К. : Головна редакція Української радянської енциклопедії, 1977. – 775 с.

6. Jackson J. B. The vernacular landscape // Landscape Meanings and Values / J. B. Jackson / E. C. Penning-Rowsell, D. Lowenthal (eds.). – London, Boston, Sydney: Allen and Unwin, 1986. – P. 65–81.

7. Olwig K. R. Sexual Cosmology: Nation and Landscape at the Conceptual Interstices of Nature and Culture; or, What does Landscape Really Mean? / K. R. Olwig // Landscape: Politics and Perspectives. – Providence/Oxford: Berg, 1993. – P. 307–343.

8. Єлькін С. В. Категорія «ландшафт» у земельному та екологічному законодавстві України та інших держав / С. В. Єлькін // Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. – 2010. – Т. 23 (62). – № 2. – С. 161–168. – (Серия «Юрид. науки»).

9. Єлькін С. В. Правове регулювання ландшафтного використання та охорони земель в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.06 / С. В. Єлькін; Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2012. – 20 с.

10. Кушниренко М. М. Структура и содержаниетерминологииландшафта в градостроительстве / М. М. Кушниренко // Науковий вісник НЛТУ України. – 2003. – Вип. 13.5. – С. 162–170.
11. Кулинич П. Ф. Агроландшафт як об'єкт правової охорони / П. Ф. Кулинич // Проблеми законності. – 2008. – Вип. 95. – С. 142–146.
12. Про ратифікацію Європейської ландшафтної конвенції : Закон України від 7 вересня 2005 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2005. – № 51. – Ст. 547.
13. Охранаприроды. Ландшафты. Термины и определения : ГОСТ 17.8.1.02-88. – М., 1988. – 10 с.
14. Лозо О. В. Правове регулювання охорони ландшафтів в Україні та Європейському Союзі : порівняльний аналіз : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.06 / О. В. Лозо ; Національний юридичний ун-т ім. Ярослава Мудрого. – Х., 2015. – 21 с.
15. Андрейцев В. І. Земельне право і законодавство суверенної України. Актуальні проблеми практичної теорії : моногр. / В. І. Андрейцев. – К. : Знання, 2007. – 445 с.
16. Єлькін С. В. Юридична природа ландшафту в контексті співвідношення дефініцій «земля», «землі», «земельна ділянка» / С. В. Єлькін // Ученые записки Таврическогонациональногоун-та им. В. И. Вернадского. – 2010. – Т. 23. – № 1. – С. 231–238. – (Серия «Юрид. науки»).
17. Ріпенко А. І. Юридичне визначення території населеного пункту / А. І. Ріпенко // Митна справа. – 2009. – № 1. – С. 87–89.
18. Кулинич П. Ф. Агроландшафт як об'єкт правовідносин охорони і використання / П. Ф. Кулинич // Кулинич П. Ф. Правові проблеми охорони і використання земель сільськогосподарського призначення в Україні : моногр. – К. : Логос, 2011. – С. 517–530.
19. Шульга М. В. Актуальныеправовыепроблемыземельныхотношений в современныхусловиях : моногр. / М. В. Шульга. – Х. : Консум, 1998. – 224 с.
20. Носік В. В. Земля як об'єкт права власності / В. В. Носік // Вісник Київського національного ун-ту ім. Тараса Шевченка. – 2000. – Вип. 38. – С. 33–40. – (Серія «Юридичні науки»).
21. Грабак Н. Х. Основи ведення сільського господарства та охорона земель : навч. посіб. / Н. Х. Грабак, І. Н. Топіха. – К. : Професіонал, 2005. – 796 с.
22. Дмитренко В. Л. Оптимизацияструктурыагроландшафтов / В. Л. Дмитренко, Ю. А. Махортов // Земледелие. – 1998. – № 3. – С. 18–19.
23. Охраналандшафтов. Толковыйсловарь. – М. : Прогресс, 1982. – 310 с.
24. Географическийэнциклопедическийсловарь : понятия и термины. – М. : Советскаяэнциклопедия, 1988. – 432 с.
25. Єлькін С. В. Застосування ландшафтного підходу до регулювання земельних відносин в умовах адаптації правової системи України до *acquiscommunautaire* / С. В. Єлькін // Ученые записки Таврическогонациональногоун-та им. В. И. Вернадского. – 2008. – Т. 21. – № 2. – С. 262–273. – (Серия «Юрид. науки»).
26. Єлькін С. В. Особливості здійснення прав на земельні ділянки агроландшафтів / С. В. Єлькін // Ученые записки Таврическогонациональногоун-та им. В. И. Вернадского. – 2013. – Т. 26. – № 2-1 (Ч. 1). – С. 403–413. – (Серия «Юрид. науки»).

Аннотація. В статтє исследується етимологическое значение слова «агроландшафт» и определяется специфика содержания этого понятия в пространственном, экологическом, хозяйственном и юридическом аспектах как специального термина экологического, земельного и аграрного законодательства Украины.

Ключевые слова: ландшафт, агроландшафт, концепция устойчивого развития, земля, земельные участки.

Annotation. In the article the etymological meaning of the word «agrolandscape» has been analyzed and the specificity of the content of this notion in spatial, ecological, economic and legal aspects as a special term of environmental, land and agrarian legislation of Ukraine has been discovered.

Keywords: landscape, agricultural landscape, concept of sustainable development, land, land parcel.